

RESPONSIVITET — OM BEGREPPET, FÖRETEELEN OCH FORSKNINGSSOMRÅDET

Dag Anckar

1. Några inledande anmärkningar

Varje disciplin odlar s.k. centrala frågeställningar, så även vetenskapen om politik. Olika betraktare kan säkert hysa litet olika uppfattningar om vad en lista över sådana frågeställningar i politikvetenskapen egentligen skulle innehålla, men en ingrediens framstår nog som ganska självklar, nämligen den som gäller relationen mellan de som styr och de som styrs inom ramen för ett representativt system. Frågeställningar gällande denna relation har naturligtvis alltid varit viktiga. Men de har i och med den utveckling som fört till våra dagars stora och komplexa samhällen, där avståndet mellan elit och massa nödvändigtvis tenderar växa vunnit än mer i relevans och kommit än mer i forskningens sökarljus. Samtidigt är det rimligt att säga att kunskapen på området fortfarande är ofullständig och konfronterar en mängd olika problem — »tusentals böcker har skrivits om demokratins villkor och problem och ändå är det inte tillräckligt», menar en företrädare för representationsforskningen.¹ Till icke ringa del är dessa problem av begreppslig och tolkningsmässig art.

Den representativa relationen betecknar ett förhållande mellan två parter, den som representerar och den som representeras. Att detta förhållande kan gestaltas på olika sätt är klart. Men klart är också att det måste finnas gränsvärden som inte kan överskridas med mindre än att förhållandet mister sin representativa karaktär, och frågan blir vilka dessa värden är. Låt oss ta ett närliggande exempel. Finlands regeringsform uttrycker (§ 2) följande princip: »Statsmakten i Finland tillkommer folket, som företrädes av dess till riksdag församlade representation». Vad innebär — kunde man fråga — detta? *Representerar* riksdagen oberoende av vad den gör och vilka beslut den fattar? Från en strikt formell synvinkel synes frågan kanske enkel, och kunde besvaras med en hänvisning till regeringsformens stadgande att enskild riksdagsman är skyldig iakttaga landets grundlagar men att han inte är bunden av några andra föreskrifter. Från en mer problematiserande synvinkel är frågan dock svårare, och man kan t.ex. ännu undra om den enskilde riksdagsmannens handlande får vara vilket som helst, och om han alltså *representerar* även när han styrs av t.ex. helt personegoistiska skäl för sitt handlande. Vad är egentligen detta att representera? Och *när* föreligger egentligen representation?

Frågorna är som sagt inte nya. Många förtjänstfulla begreppsanalyser har även sett dagens ljus, och vi skall här ta vår utgångspunkt i en av dem, nämligen *Hanna Pitkins* nästan klassiska, men i Finland ganska försummade

studie »The Concept of Representation» (1967). Ur Pitkins arbete, som på många sätt är en vattendelare i studiet av politisk representation, skall vi lyfta fram två synpunkter att inrama den diskussion vi skall föra. Den ena är att representativitet framför allt är en *systemegenskap* — »what makes it representation is not any single action by one participant, but the overall structure and functioning of the system, the patterns emerging from the multiple activities of many people», skriver Pitkin.² Och den andra är att begreppet *responsivitet* införs som ett kriterium för att ett beteende eller en relation skall uttrycka representation — politisk representation innebär »acting in the interest of the represented, in a manner responsive to them».³ Detta innebär då enligt Pitkin att representanten inte kan gå emot de representerades önskemål med mindre än att han vägleds av en omsorg om deras intressen, med mindre än att han har en klar uppfattning om att deras önskemål inte är i överensstämmelse med deras egentliga intressen.⁴

När vi utgår från dessa premisser — d.v.s. att politisk representativitet är en systemegenskap som i varierande mån kan vara för handen, och att responsivitet är det kriterium som härvid skall fälla utslaget — ställs vi inför en uppsättning frågor. En första blir vad responsivitet är, en annan hur responsivitet kan mätas, en tredje hur olika mätresultat skall tolkas, en fjärde hur responsivitet relaterar till andra fenomen, etc. — belysande för oklarheten är t.ex. *Sidney Verbas* och *N. H. Nies* konstaterande att »responsiveness, as far as we can tell, rarely has been defined precisely, almost never has been measured, and never has been related to participation».⁵ Det är en ganska stor självklarhet att konstatera att vi naturligtvis inte här och nu kan ge en uttömmande behandling och leverera definitiva svar — vad som följer är närmast en exposéartad diskussion av några utvalda aspekter som relaterar till responsivitet som begrepp, företeelse och forskningsobjekt.

2. Responsivitet: kort begreppsdiskussion

Antag att vi vill jämföra två politiska system utgående från den grad av politisk representation de företräder, eller att vi från denna samma utgångspunkt vill jämföra ett och samma politiska system vid två eller flera olika tidpunkter. Vår uppgift vore då att söka komma underfund med i vilken utsträckning våra jämförelseobjekt kännetecknas av responsivitet, och på basen härav konkludera något om representation. För att kunna gå i land med denna uppgift måste vi först och främst veta vad responsivitet är.

Även om litteraturen som sagt är mager i detta avseende, hindrar det inte att några definitionsförsök gjorts, och den svenska forskaren *Janerik Gidlund* har nyligen i en framställning, där han tagit fasta på definitioner som framförts av *Robert Dahl*, *Harry Eckstein*, *T. R. Gurr*, och *Dag Anckar*, gjort ett intressant försök till systematisering, utmynnande i tre frågor som beskriver tre olika sätt att uppfatta responsivitet — Gidlund frågar om responsivitet innebär att beslutsfattare och medborgare har samma åsikt om vilken politik

man vill ha, att medborgarna får den politik de vill ha, eller att medborgarna får den politik de kräver.⁶ Till Gidlunds systematisering skall vi foga två kommentarer. För det första menar vi, som även Gidlunds analys synes utvisa,⁷ att den första definitionen (Dahl) egentligen åsyftar beslutfattarnas respekt för preferenser bland medborgarna, innebärande att definitionen till den del fråga är om manifesta preferenser överensstämmer med den tredje frågeformuleringen, och till den del fråga jämväl är om latenta preferenser överensstämmer med den andra frågeformuleringen. Denna första definition vill vi därför låta utgå. Och den andra kommentaren är att Gidlunds förteckning egentligen borde kompletteras med åtminstone ännu en responsivitetuppfattning, nämligen den som Pitkin förfäktat, och som innebär att den responsiva beslutfattaren kan gå emot medborgarnas såväl latenta som manifesta preferenser om han finner skäl härtill föreligga, d.v.s. om han finner att ett sådant beteende i själva verket bättre svarar mot medborgarnas intressen. Om dessa strykningar och tillägg kan accepteras, har vi då egentligen att göra med tre definitioner (D) av responsivitet, vilkas centrala innehåll kan uttryckas i följande kärnfrågor:

- D 1 — Får medborgarna den politik de vill ha?
- D 2 — Får medborgarna den politik de kräver?
- D 3 — Får medborgarna den politik de anses behöva?

Vårt problem blir nu att vi har tre med varandra inte nödvändigtvis förenliga definitioner av responsivitet, och att vi följaktligen kommer att klassificera föreliggande fall av politisk representation olika — vad som enligt en definition ter sig responsivt, kan enligt en annan definition te sig nonresponsivt. I syfte att illustrera detta anför vi nedan (se tabell 1) en matris, där den representativa relationen mellan den som representerar (A) och den som representeras (B) fångas i termer av fyra konstruerade situationer (S), där tre politikalternativ (X, Y, Z) föreligger. Vi skall inte i detta enbart illustrativa sammanhang kommentera alla fyra situationer, men i syfte att belysa vår tankegång skall vi referera en situation, och vi väljer då S 2. Den kännetecknas av att B vill ha politiken X men kräver politiken Y, och vidare av att A anser politiken Z bäst svara mot B:s intresse (frågar man hur det är möjligt att B på samma gång vill ha X och kräver Y, blir svaret t.ex. att endast en del av B är aktiv och framlägger krav, medan den annorlunda tänkande majoritetsdelen av B inte deltar och låter sina X-preferenser bli latenta — vi har m.a.o. att göra med den s.k. tysta majoriteten). Vår klassificering av denna situation blir nu beroende av vad A gör, och av vilken definition av responsivitet vi väljer. Om A gör X och vi har valt D 1 föreligger responsivitet — B har fått den politik B vill ha. Väljer vi däremot D 2 föreligger nonresponsivitet — B har inte fått den politik B kräver. Och väljer vi D 3 föreligger likaså nonresponsivitet — B har inte fått den politik A anser att B skulle behöva (t.ex. därför att A ansett sig böra respektera B:s vilja). Gör A däremot Y uppstår vid D 1 nonresponsivitet i stället för responsivitet — B får nu inte den politik B vill ha, etc.

Tabell 1. Responsivitet (R) och nonresponsivitet (NR) vid fyra konstruerade representationssituationer.

	A gör:		
	X	Y	Z
S 1: B vill ha X, kräver X, behöver Y	D 1: R	NR	NR
	D 2: R	NR	NR
	D 3: NR	R	NR
S 2: B vill ha X, kräver Y, behöver Z	D 1: R	NR	NR
	D 2: NR	R	NR
	D 3: NR	NR	R
S 3: B vill ha Y, kräver Z, behöver Z	D 1: NR	R	NR
	D 2: NR	NR	R
	D 3: NR	NR	R
S 4: B vill ha Y, kräver Z, behöver X	D 1: NR	R	NR
	D 2: NR	NR	R
	D 3: R	NR	NR

Alltså: vad göra? Våra responsivitetsbedömningar blir olika när vi väljer olika definitioner av responsivitet. Vilka argument kan anföras för ett val i någondera riktningen? Vilken definition är den rimligaste?

Den första ingrediensen i vårt svar är såtillvida tämligen dramatisk, att vi nu ur definitionsfloran avför det tillskott vi just lade till den. Den av bl.a. Pitkin förfäktade uppfattningen att en representant är responsiv när han i god tro handlar mot de representerades vilja och önskan kan vi inte längre acceptera. Detta innebär att vi nu synes vända oss mot uppfattningen att den självständigt sökande och handlande agent vår tredje definition förutsätter verkligen är att beteckna som responsiv; detta betyder även att vi går emot en uppfattning som har många förespråkare och som kanske t.o.m. har blivit dominerande. Belysande är t.ex. de synpunkter som *Heinz Eulau* och *Paul D. Karp*s anlägger i en uppmärksamman artikel om det representativa pusslet, där de hävdar att det är ett misstag att tro att responsivitet på något sätt är en beroende variabel i en kausal struktur. »Responsiveness and response are not the same thing», förklarar de.⁸ Det är — menar de vidare — fel att tro att den som representerar endast är ett objekt för stimuli, på vilka han reagerar som Pavlovs berömda hund. För författarna blir sålunda ledaren i en partipatorisk demokratiteori närmast en reaktiv agent: »He is at best the executor of the group's will, indeed a human facsimile of Pavlov's dog».⁹ Och de tillägger: »He reacts, presumably, but he is not responsive».¹⁰ För de citerade författarna är en sådan representant i själva verket något helt annat, han är »the very opposite of a politically responsive person in Pitkin's sense».¹¹ Att vara responsiv är att skapa, att initiera, att mobilisera.

När vi nu skall bemöta denna argumentering skall vi säga två saker. Å ena sidan skall vi säga att den ovan refererade vida uppfattningen av responsivitet

är oändamålsenlig i bemärkelsen begreppsförvirrande. Och å andra sidan skall vi säga att karaktäristiken av den responsiva ledaren som en pavlovsk hund är missvisande och orättvis.

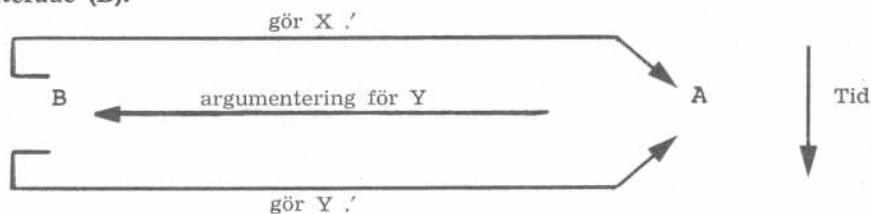
För det första: föreställningen att responsivitet skall vara ett kriterium för att ett beteende eller en relation skall uttrycka representation måste i den begreppsliga klarhetens namn betecknas som diskutabel. Vad denna föreställning skapar är en begreppslig parallellitet — när man säger att representation föreligger om responsivitet föreligger konstruerar man i själva verket parallellbegrepp, där det responsiva sammanfaller med det representativa. Detta måste vara poänglöst. Såvitt vi kan se ligger poängen med en responsivitetsföreställning snarare däri, att den anger ett speciellt slag eller en speciell typ av representation.¹² Eller m.a.o.: politisk representation kan ta många former, av vilka några är icke-responsiva medan andra är responsiva, varvid det som utmärker de responsiva formerna uttryckligen och naturligtvis måste vara förekomsten av respons — varför annars tala om responsivitet? Att visa responsivitet är att respondera, att ta intryck av och påverkas av impulser, att anpassa sitt beteende till stimuli och ändra beteendet när stimuli så kräver, att — kort sagt — vara mottaglig. Ett språkbruk som för responsiviteten utöver detta synes oss nog förvirrande och omotiverat. Responsivitet och respons är inte samma sak, hävdade de författare vi citerade ovan — i stället ville de hävda att responsivitet och representation är samma sak. Vi vill för vår del hävda det rakt motsatta. Responsivitet och respons är samma sak; responsivitet och representation är inte samma sak. Vi önskar ingalunda bestrida att A kan vara representativ när han gör X i en situation då B vill ha och kräver Y. Men vi vill nog bestrida att A är responsiv.

En liten kommentar i förbigående: om det vi just sagt kan accepteras, medför detta troligen att uttrycket »responsivitet» vinner mindre allmänt gillande än vad annars vore fallet. Vi vågar nämligen tro att en anledning till att »responsivitet» kommit att utnyttjas på ett alltomfattande sätt har att göra med en slags normativ dualism, där man å ena sidan inte önskar ifrågasätta hörnstenen i representativdemokratisk ideologi, den upplyste representanten, men å andra sidan inte heller önskat undvara det participationsdemokratiskt välklingande responsivitetsbegreppet. När det senare elementet inympats på det förra har detta emellertid skett på det förras villkor, varvid det senare elementet behållit sitt namn men förlorat sitt innehåll. Responsivitet har bestått, det responsiva har förgått. Att parallellsätta representation och responsivitet har varit att sätta sig på två stolar samtidigt. Förutom att positionen är obekvä, är den onödig.

Nämligen, för det andra: det är orättvist att beteckna den responsiva representanten endast som en reaktiv agent, som osjälvständigt exponeras för och reagerar på stimuli. Det är orättvist därför att initiativtagande, problemsökning, innovativitet, kreativitet och andra goda aktiviteter och egenskaper som skall tillskrivas en i Pitkins mening responsiv person ingalunda behöver vara oförenliga med responsivitet i den mening vi här inlagt i ordet. Det är ju näm-

ligen ingalunda ovanligt att beslut fattas på ett sätt som utmärks av interaktion mellan den som representerar och de som representeras, varvid inte endast A tar intryck av B utan jämväl det omvända gäller. Det är mycket lätt att föreställa sig en situation (och vi hänvisar här till figur 1 nedan för en enkel illustration), där en representant efter att ha mottagit ett visst direktiv vänder sig till sina mandatgivare med en argumentering för ett annat alternativ — A tolkar t.ex. situationen så att B vill ha eller kräver beslutsinnehållet X; eftersom A är övertygad om att detta innehåll är olämpligt agerar han i syfte att övertyga även B härom. Är han härvid framgångsrik så att B korrigerar sitt direktiv till att nu gälla beslutsinnehållet Y, finnes såvitt vi kan se inte hinder för att nu beteckna A som responsiv om han driver på Y. Han har varit aktiv, engagerat sig för de representerades sak, argumenterat för sin uppfattning, mobiliserat stöd för den — detta har han väl kunnat göra utan att förlora rätten att kallas responsiv. Endast om B kvarblir vid X och A ändå håller fast vid Y är nonresponsivitet för handen — A representerar då B på ett icke-responsivt sätt.

Figur 1. Illustration av tänkt interaktion mellan representant (A) och representerade (B).

Vi angav för en stund sedan tre definitioner av responsivitet. I stöd av vad vi ovan anfört har vi funnit det rimligt utelämna en definition. Återstår då två definitioner, av vilka den ena säger att responsivitet föreligger när de representerade får vad de vill ha, och den andra säger att responsivitet föreligger när de representerade får vad de kräver. Och frågan blir då än en gång vilket val som borde träffas. Kriterierna kan nu ej längre gälla själva existensen av responsivitet — vardera definitionen innesluter ju nu tveklöst företeelsen respons —, utan borde sökas på annat håll. Vi skall emellertid inte för vår del här utpeka ett slutligt val, och vårt motiv härför torde framgå och illustreras av vår nu följande diskussion av ett antal med responsivitetsforskning sammanhängande empiriska och interpretativa problem.

3. Om responsivitet som forskningsobjekt

De problem om vilka just var tal sades vara till sin karaktär empiriska och interpretativa; ett annat sätt att säga samma sak är att tala om mätproblem och konklusionsproblem. Vi lyfter i det följande med omnämmanden, som tyvärr måste bli ganska flyktiga, fram fem sådana problem:

(1) Det första problemet vi skall nämna är ett mätproblem, som vi kan kalla

accessproblemet. Vår uppgift är att säga om responsivitet föreligger; uppgiften förutsätter access till data som kan belysa denna frågeställning. Här faller blicken nog med en viss bestämdhet på den definition som frågar om folket får vad det kräver. Den synes nämligen avgjort mer hanterlig. Den opererar med manifesta krav och med beslut, två komponenter som är empiriskt gripbara och möjliga att empiriskt relatera till varandra — det är möjligt att empiriskt kartlägga framförda krav, det är möjligt att empiriskt kartlägga politiska beslut; ity är det möjligt att empiriskt uttala sig om huruvida responsivitet är för handen eller inte. Den definition som frågar om folket får vad det vill synes i detta avseende underlägsen, inte minst därför att jämförelser — såsom f.ö. även Gidlund påpekar — måste ske ex post och därför bygga på mindre tillförlitliga data.¹³

(2) Det andra problemet är likaså ett mätproblem; vi skall kalla det *nivåproblemet*.¹⁴ Låt oss antaga att vi kommit tillrätta med *accessproblemet* och att vi alltså har en uppsättning data som beskriver preferenser och en uppsättning data som beskriver beslut; vi vill nu veta om preferenserna återfinnes i besluten. En sådan jämförelse mellan preferenser och beslut försvåras mycket av att mellan komponenterna kan föreligga avsevärda skillnader i utförlighet, utformning och abstraktionsnivå: medan preferenser ofta tenderar vara av en innehållsligt allmän, kanske obestämd karaktär, är beslut vanligen innehållsligt specifika; de är att betrakta som operationaliserande nedbrytningar av det allmänna och obestämda. Den jämförelse som skall säga om responsivitet föreligger eller ej är m.a.o. svår att utföra. Den definition som frågar om folket får vad det vill är då egentligen bättre lämpad att komma tillrätta med detta problem, eftersom den tillhandahåller möjligheten att s.a.s. operationalisera på beslutens villkor — det är t.ex. möjligt att utreda attityder till ett visst specifikt beslutsinnehåll. Kravdefinitionen förutsätter en både till teknik och validitet problematisk översättning av krav till för det mesta oliknivåade beslut.

(3) Om vi nu gör det litet djärva antagandet att vi kommit tillrätta med såväl *access-* som *nivåproblem* och alltså har mätresultat, ställs vi inför några konklusionsproblem: har vi eller har vi inte att göra med responsivitet? Ett första sådant problem är *skevhetsproblemet*, som vi redan i korthet varit inne på. Det har att göra med det enkla faktum att det kan föreligga skevhet i kravartikuleringen. När vi tar fasta på vår kravdefinition utgår vi från att de representerade skall kräva något, och vi inriktar oss då endast på de aktiva och deltagande elementen i B (de som kräver). Detta betyder på konklusionssidan att responsivitet blir liktydigt med respons på participation, och att responsivitet följaktligen kan komma att beteckna ett skevhetstillstånd. I och för sig behöver så givetvis inte *nödvändigt* vara fallet — det kan ju empiriskt förhålla sig så att kraven kvantitativt och kvalitativt är representativa för behov och önsknings. Men troligare är kanske att sådan representativitet inte på något klanderfritt sätt föreligger.¹⁵ Den definition som frågar om folket får vad det vill ha undviker detta problem; den är därför på denna punkt att föredra.

(4) Ett annat konklusionsproblem vill vi beteckna som i den meningen övergripande att det är ytterst svårlöst, samtidigt som det i sig innefattar aspekter av flera andra problem. Detta problem skall vi kalla *oförenlighetsproblemet*,¹⁶ och det gäller det faktum att de representerade vanligen är oeniga om hur de innehållsligt skall representeras, deras önskningskrav och krav skiljer sig innehållsligt från varandra. Eulau talar om de representerade »whose numbers are in the hundreds of thousands or millions, whose interests are enormously diverse and whose understanding of the complexities of public policy is minimal».¹⁷ Men vi behöver föreställa oss bara tre divergerande uppfattningar om vad ett beslut skall innehålla för att hamna i förlägenhet när vi skall säga om det efterföljande beslutet är responsivt eller inte, och denna förlägenhet minskas inte av att vi väljer en definition framom en annan. Majoritetsföreställningar erbjuder en utväg — responsivitet föreligger när majoriteten får som den vill/kräver. Men utvägen är som bekant problematisk: dels kan man med fog fråga hur ofta majoriteter egentligen föreligger i de sammanhang vi diskutera, där det vanliga väl snarare är flera och olika starka minoriteter; dels kan man likaså med fog säga att det är rimligt i responsivitet inläsa något slags utjämningsförfarande,¹⁸ där icke endast majoriteten utan jämväl minoriteten äger inflytande på statsstyrelsen. Frågan vem responsiviteten skall gälla borde alltså besvaras: alla, men i olika mån. Att empiriskt fastställa om ett sådant svar i en given situation kan ges eller ej måste vara en ytterligt besvärlig uppgift.

(5) Slutligen skall vi peka på ett tredje konklusionsproblem, som är nära kopplat till oförenlighetsproblemet. Vi tänker på *intensitetsproblemet*, som gäller den lätt föreställbara situationen att krav och önskningskrav varierar i den intensitet varmed de framförs och omfattas — de är m.a.o. olika starka. Vad själva intensitetsmätningen beträffar är den i princip oproblematiske — härför finnes adekvata metoder. Men konklusionen blir problematisk och ingendera definitionen ger här särskild hjälp. Ett exempel ur litteraturen:¹⁹ hur skall den politiska styrelsen agera i en situation där 35 % av de som representeras av styrelsen med övertygelse omfattar en viss föreslagen lagstiftning, medan 55 % utan större övertygelse motsätter sig den, och de resterande 10 % inte har någon åsikt? Hur skall styrelsen handla för att vara responsiv? Vi har inget svar på denna fråga. Vi kan bara konstatera att den ger ytterligare relief åt och accentuerar det problem som skapas av de oförenliga preferenserna.

Den hastiga blick vi ovan kastat på responsivitetsforskningens problemkarta efterlämnar onekligen en känsla av hjälplöshet. Redan uppgiften att bestämma *vad* responsivitet är har sina vanskligheter — besluter vi oss för att begreppet denoterar respons på manifesterade krav gör vi vissa forskningsmässiga vinster och förluster, besluter vi oss för att begreppet denoterar respons på latent krav gör vi vissa andra och tyvärr kontradiktoriska vinster och förluster, och det mest generande och vanskliga är kanske att vissa problem inte alls låter sig övervinnas genom val av den ena eller den andra definitionen. Vi befinner oss alltså i ett dilemma. Å ena sidan synes det angeläget att veta

i vilken mån politiska representanter handlar och besluter i överensstämmelse med medborgarpreferenser,²⁰ å andra sidan framstår uppgiften som utomordentligt svår.

Försöker man ändå lösa den, står två huvudtyper av strategier till buds. Den ena typen är till sin natur direkt, innebärande att man så gott det sig göra låter försöker konstruera teoretiska och empiriska lösningar på de problem vi här identifierat. Den andra typen är till sin natur indirekt, innebärande att man från att utforska »det goda tillståndet» övergår till att utforska »de onda förhållandena.»²¹ I förevarande sammanhang skulle denna strategi innebära att man avstod från att ta reda på i vilken mån responsivitet verkligen förekommer och vilka skiftningar som här uppträtt över tiden — uppgiften att mäta responsivitet lämnas som sådan därhän. I stället sker en intressefokusering till företeelser som potentiellt utgör hinder för en existens och framväxt av responsivitet. Ett flertal konkreta exempel på företeelser av denna potentiellt motresponsiva karaktär kunde med ganska stor lätthet uppletas, men vi skall inte här uppehålla oss vid dem. I stället skall vi avslutningsvis i korthet beröra strategin för deras framletande, och då ta vår utgångspunkt i det vi här tidigare sagt om responsivitet som begrepp och företeelse.

Vi vet då att responsivitet föreligger om de representerade får vad de vill eller kräver, och vi kan föreställa oss två huvudvillkor för att detta skall ske — för det första skall representanten veta vad han förutsättes göra, d.v.s. vad man kräver att få eller vad man vill ha; för det andra skall representanten ha beredskap att handla enligt denna vetskap. Villkoren är i själva verket de samma som är förutsättningar för att den s.k. representativa delegatteorin skall gälla,²² vi påminner dock om att vi här varit införstådda även med ett mer aktivt och uppsökande representantbeteende än vad sagda teori egentligen ut säger. Att indirekt studera responsivitet är då att studera presumtiva hinder för att dessa villkor skall vara uppfyllda, och dessa hinder skall alltså sökas på två håll. Å ena sidan skall de sökas inom *varseblivningens* problematik, varvid fråga är om vetskap om preferenser. Och å andra sidan skall de sökas inom *konversionens* problematik, varvid fråga är om beredskap att processera vetskap. På vardera hållet emanerar vid en betraktelse allmänna typer av hinder eller skevheter, som följaktligen konstituerar vad vi även kunde kalla presumtiva motresponsiva faktorer, och vi skall — närmast i form av en uppräknings — ange några sådana:

Om vi då först vänder blicken mot varseblivningen, kan vi å ena sidan föreställa oss vad man kunde kalla *ingångsskevheter*, d.v.s. förhållanden som verkar tillbakahållande på medborgarnas möjligheter att s.a.s. gå in och förse sina representanter med preferensupplysning — härvid är alltså fråga om hinder för representantens passiva varseblivning. Det är kanske viktigt att påpeka att vi inte här med ingång menar det samma som att initiera, den skevhetstyp vi här diskuterar har likväl att göra med respons på initiativ från t.ex. representantens sida, den har att göra med alla sådana skevheter som hindrar att representanten uppmärksamgörs på preferenser. Och å andra sidan kan vi

föreställa oss sådana skevheter som har att göra med representantens aktiva varseblivande, d.v.s. med hans sökande efter beslutsinformation — vi har då att göra med vad man kunde kalla *sökskevheter*. När vi sedan går från varseblivning till konversion kan vi för det första föreställa oss skevheter som uppträder i form av liering mellan representanter och representerade och sålunda allmänt kan karaktäriseras som *konsultskevheter*, där beredskap vinnes för vissa preferenser, medan vissa andra preferenser blockeras, även om de i och för sig är bekanta. Och för det andra kan vi intressera oss för karaktären hos förhärskande och övergripande beslutsideologier, d.v.s. tankesystem gällande såväl de principer och normer som skall reglera sättet att fatta beslut som arten av den information som skall inbakas i beslut — vi har här att göra med vad vi kunde kalla *normskevheter*.

Det förtjänar kanske framhållas att dessa skevheters relevans för en indirekt forskningsstrategi är i den meningen generell, att den inte är avhängig ett val av en responsivitetsuppfattning framom en annan. Eller annorlunda uttryckt: vi har angett två definitioner av responsivitet; oberoende av vilken av dem man väljer skall man vara intresserad av de skevhetyper vi likaså angett. Vissa tyngdpunktssättningar kan nog diskuteras — det kan t.ex. vid anlitaandet av en kravdefinition te sig rimligt att trycka starkare på kategorin ingångsskevheter. Men den gemensamma nämnaren i våra två definitioner är förekomsten av respons, och denna nämnare går igen i och dikterar i själva verket de skevheter vi här utpekade: de har att göra med villkor för respons, följaktligen har de att göra med definitioner som är uppbyggda kring respons.

NOTER

Anmärkning. Uppsatsen är en bearbetning av ett plenarföredrag vid de XII statsvetenskapliga forskningsdagarna, Tammerfors, 9—10.1.1980. Författaren står i tacksamhetsskuld till Erkki Berndtson, som i egenskap av korreferent vid ovanstående föredragstillfälle framförde ett antal synpunkter som här i mån av möjlighet beaktats, samt till Krister Ståhlberg, som kommenterat en tidigare version av detta paper. Uppsatsen har utarbetats inom det av Finlands Akademi finansierade forskningsprojektet »System, transformation, responsivitet: Finland 1950—1975» (RESPO), och är inom dess ram att identifiera som RESPO 47, 1980.

¹ Sören Holmberg, *'Riksdagen representerar svenska folket'*. *Empiriska studier i representativ demokrati*, Studentlitteratur, Lund, 1974, s. 10.

² Hanna Pitkin, *The Concept of Representation*, University of California Press, Berkeley, 1967, ss. 221—222.

³ Pitkin, *op.cit.*, s. 209.

⁴ Pitkin, *op.cit.*, ss. 209—210.

⁵ Sidney Verba & N. H. Nie, *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*, Harper and Row, New York, 1972, s. 300.

⁶ Janerik Gidlund, *Aktionsgrupper och lokala partier. Temporära politiska organisationer i Sverige 1960—1975*, CWK Gleerup, Umeå, 1978, ss. 179—183.

⁷ Gidlund, *op.cit.*, s. 181.

⁸ Heinz Eulau & Paul D. Karpis, *The Puzzle of Representation: Specifying Components of Responsiveness*, ingår i: Heinz Eulau & John Wahlke, *The Politics of Representation. Continuities in Theory and Research*, Sage Publications, London, 1978, s. 69.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*

¹² Ibland har man sett responsivitet närmast som en form av responsibilitet — sålunda t.ex. i A. H. Birch, *Representative and Responsible Government*, Unwin University Books, London, 1972, s. 19: »...one of the things expected of a responsible government is that it should be generally responsive to public demands. It will be convenient to use the term responsiveness to denote this meaning of political responsibility».

¹³ Gidlund, *op.cit.*, s. 182. Tillförlitligheten lider helt enkelt därför att man måste förutsätta en interaktionseffekt mellan beslut och folkmening — frågar man respondenter om deras uppfattning om ett visst beslut, är det långtifrån säkert att svaret blir detsamma som det skulle ha varit innan beslutet fattades. B ville ha X och fick X — situationen är i detta fall (ex ante) responsiv. Men efter det X verkstälts har B kanske ändrat uppfattning — han prefererar nu vid förfrågan Y (ex post), och situationen blir alltså nonresponsiv.

¹⁴ För en utförligare diskussion av detta problem, se Dag Anckar & Viveca Ramstedt—Silén, *Att relatera preferenser till policy: om tre problemområden*, RESPO 37, Åbo, 1979, ss. 7—12.

¹⁵ Jmfr Robert B. Seidman, *The State, Law and Development*, Croom Helm, London, 1978, s. 425: »A government represents those who influence it. Influence never distributes itself equally».

¹⁶ För en utförligare diskussion av detta problem, se Dag Anckar, *Arenaförening som politikmätt: diskussion av kriterier*, ingår i: Lauri Karvonen, red., *Arenaföring, diffusion och intressegrupper*, RESPO 34, Åbo, 1979, ss. 16—23.

¹⁷ Heinz Eulau, *Changing Views of Representation*, ingår i: Heinz Eulau & John Wahlke, *The Politics of Representation. Continuities in Theory and Research*, Sage Publications, London, 1978, s. 50.

¹⁸ Termen har lånats ur Herbert Tingsten, *Demokratins problem*, Aldus/Bonniers, Stockholm, 1965, s. 72.

¹⁹ J. Roland Pennock, *Responsiveness, Responsibility, and Majority Rule*, *The American Political Science Review*, 1952, nr 3, s. 791.

²⁰ Vi har här diskuterat responsivitet som en relation mellan preferenssystem och produktsystem, d.v.s. som en relation mellan preferenser rörande det politiken skall producera och det politiken faktiskt producerar. Härvid har vi betraktat preferenssystemet som givet — vi har inte i vår diskussion tagit in frågan hur dessa preferenser skapats, d.v.s. hur de kommit till. En uppfattning på denna punkt är som bekant att preferenser skapas av levnadsomgivning och levnadsvillkor, implicerande bl.a. att den omgivningsdeterminism som uttryckes i konstaterandet att policies till övervägande del förklaras av socio-ekonomi vore en positiv företeelse i ett responsivitetsspektiv. För diskussioner av rimligheten i denna slutsats och dess premisser, se t.ex. Dag Anckar, *Om partivariabler i policystudier*, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1978, nr 2, ss. 84—89, Dag Anckar, *Politik, partier, policy: om modeller för arenaförande*, Medd. från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, Nr 40, Åbo, 1978, ss. 10—15.

²¹ Jmfr t.ex. Tuomo Martikainen & Risto Yrjönen, *Kollektiiviyhdydykkeiden tuotanto ja jakelu poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta*, Helsingin Yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Sarja C, DETA 10, Helsinki, 1974, ss. 37—38.

²² Se Donald J. McCrone & James H. Kuklinski, *The Delegate Theory of Representation*, *American Journal of Political Science*, 1979, nr 2, särskilt ss. 280—282. Jmfr även t.ex. Harry Kranz, *The Participatory Bureaucracy*, Lexington, London, 1978, ss. 107, 110—111.